

# UNITÁRIUS KÖZLÖNY.

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE  
KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

*Szerkesztik: Nagy Lajos és Boros György.*

---

Megjelenik havanként egyszer. Ára I frt 20 kr. Egyes szám ára 12 kr.

---

## Szegények könyörgése.

Hozd el Isten, hozd el

Azt a boldog órát!

Szegény ember sorsa

Jobbra fordítóját.

Hadd mondhassam el már

Azt az imádságot:

Adtál Uram, adtál,

Hála néked áldott!

Hála néked, hála!

Nem kell már remegni,

Holnapi nap gondját

Félve emlegetni.

Adtál uram bőven,

Adok én is másnak,

Mikor én dicsérlek

Könyvet hogy ne lássak.

De ha el se hoznád

Azt a boldog órát,

Akkor se kiáílnék

Békétlenül hozzád.

Elgondolnám én hogy

Nálam jobban tudtad

S azt a jobb adományt

Nyomorubbnak adtad.

Jékey Aladár.

## Templomban s templomon kívül.)\*

A gyermek- és ifjui kor emlékeiből kevés marad fenn kedvesebb, mint az, a mely rendesen vasárnap reggelén újul meg. Midőn megszólal a harang a toronyban, a gyermeki szív dobogása megkészszerződik s epedve nézi, hogy mások már mennek a templomba s várja, hogy édes anyja is jöjjön, hogy induljanak. Olyan megható e nap innepi díszje. Az a komoly, méltóságteljes tekintet, a melyet áhitatnak nevezhetek el, az embereket is jobbakká, kedvesebbeknek tünteti fel, mint máskor a milyenek. Templomban voltunk. A régebbi idő emléke újul meg előttem.

A templomban sem a férfiak, sem az asszonyok részén egy hely sem volt üresen. Akkor mindenki szeretett imádkozni. Akkor mindenki tudott énekelni és milyen hatalmas karének volt az, a melyet a 2—300 férfi és női hang megteremtett. S mily gyönyörű vegyüléke volt ott a gyermekek magas sopran hangjától kezdve, az ifjak s asszonyok hangján keresztül az öregekéig. Alig képzelhető felségesebb ima, mint annyi kegyes embernek zengzetes harmoniába olvadt éneke. A szív húrjai rezegni kezdenek, mint a hang idegek. Bizonyos andalító érzés fogja el a keblet, s a lélek elmereng és oly gondolatok ébrednek fel benne, a melyek elszakítják a földtől és felemelik Istenhez. Ez olyan pillanattá válik, a melyben a bűnös hallja a megbocsátó, a kesergő a hívó szót.

Bátran elmondhatjuk, hogy a templomnak az a felemelő és boldogító hatása van, a mi nincsen más hajléknak. A békesség, barátság, jóság és szeretet érzelmek itt erősebbek, mint bárhol egyebütt. Nem mondhatjuk azt, hogy a ki nem jár templomba az nem is jó ember, de azt bátran el lehet mondani, hogy a ki szeretet minél többször lenni ott, az rossz ember nem lehet.

Régen szerettek imádkozni az emberek, de most nem szeretnek már. Régen, mint a Zsoltár író mondja „mint a szép hives patakra a szarvas kívánczik“ az emberek lelke úgy óhajtott Istenéhez jutni, de ma már nem igen kíváncznak oda!

Vajjon miért nem? Talán azért, hogy nincs bennünk vallásos érzés, vagy azért, hogy kihalt lelkünkben az Istenben való hit? Egyik sem fogadható el, mert az is tény, hogy a mai kor gyermekei erkölcsi nemes tetteket sokkal nagyobb mértékben tudnak gyakorolni, mint a

---

\*) „Templomba járás és nem járás“ czim alatt a D. F. Egylet felolvasó gyűlésén 1888, február havában tartott felolvasásnak egy része.

megelőző koroké. Avagy történt-e ahhoz hasonló, a mit csak nem régi-ben az „Eperjes, Nagy-Károly és Toroczkó“ szomorú esetei megteremtettek. Már pedig az ilyen önzetlen erkölcsi érzés nincsen vallásos ihlet nélkül. Az, a ki hiszen az emberiség jövőjében és tökéletesedésében, hiszen egyszersmind a legtökéletesebb ideálban is még ha nem nevezné is azt Istennek. S ismét a művészi tökélyre törekvés, a művészetnek a legeszményibb szépek megteremtéséért való versenye avagy nem egy olyan szellemi világba vezet-e, a melynek trónján a legfőbb szellem, Isten, ül. Az üres templomok tehát nem bizonyítják sem az erkölcsiség, sem a vallásosság hiányát, hanem csupán csak azt, hogy az emberek nem vágnak a templomba. És mi az oka ennek. Az, hogy a templom nem vonza — s nem vonza azért, mert nem vélik fellelni benne azt, a mi lelki szükségöket kielégítse. (Itt azokról van szó, a kik nem járnak.) Mi a hiány? Különösen a városi közönség s még különösebben az állami hivatal viselők mentiségére meg kell említenünk ezen a helyen törvényhozásunknak azt az intézkedését, hogy vasárnapra is munkát szab hivatalnokaira s így gátlólag foly be arra, hogy a mivelt közönség nagy része a vasárnapot megszentelhesse. A vasárnapi munkaszünet érdekében még csak mi magyarok nem tettük meg a kellő erélyes lépést, már pedig a kérdés vallási érdekétől eltekintve is felette fontos az. Vegyük úgy a dolgot, a mint van. A hivatalnok hétfőn reggel 8—9 órától kezdve naponta dolgozik hét órát a hivatalban s így hat nap alatt végez 42 órai rendes munkát. Társadalmi állása mindenikre szab még átlag egy órát minden napra, tehát hat nap alatt dolgozik 48 órát. Vegyük ehhez, hogy némelyik, s néhā még a hivatalos helyiségen kívül is kell hogy dolgozzék 1—2 órát, mi marad arra, hogy még szellemi élvezetben is részesüljön, családíi teendőit teljesítse s még esetleg tanuljon is. De hiszen mindez hagyján volna csak a hetedik napon aztán élhessen magának, mint szabad ember. De éppen ez nincsen lehetővé téve, s éppen ez az a miért kárhóztatnunk kell a mai rendszert még az állam érdekében is, mert én úgy fogom fel a dolgot, hogy a hivatalnok vagy lelkiismeretesen dolgozik s így hat nap alatt kellő munkát végez el, vagy nem dolgozik lelkiismeretesen s mivel nem végezte el, idővel kell hogy megtoldja. Ha az első eset áll, akkor igazságosan nem lehet többet kívánni tőle, ha nem ez áll, akkor a hetedik nap délelőttjével sem menti ki magát az alól a vád alól, hogy hivatalára nem méltó.

Csak azt mondhatjuk a földmivésre is, hogy ha hat nap alatt nem tudja elvégezni, a mennyit kell, rest munkás ő.

Van még egy nagy akadály itt városon a vasárnap megünneplésében t. i. az, hogy a piaci vásár éppen úgy foly, mint máskor. Szünetet kell követelnünk ebben is. Egy pár évvel ezelőtt magok az üzlet-emberek megkezdették a bezárást s hogy nem volt eredménye, nem a közönségen mult, a mely eltudná látni magát egész vasárnapra mindennel, hanem a kereskedők össze nem tartásán. \*)

A nagy közönséget részint mentő, részint pedig vádoló ezen körülmények mellé ide kell sorolnom templomaink czélszerűtlen berendezését. Ez alatt azt értem, hogy nálunk ma még egyetlen templom sincs azzal a kényelemmel rendezve bé, a melyhez a mivelt közönség saját házánál, nyilvános köztermekben szokva van. Az ülésre szánt padok sem szerkezetileg, sem felszerelésben nem elég kényelmesek, de ezt egészen mellőzve, a hat egész hónapra terjedő téli idő alatt mindenik templom olyan hideg, hogy valóban nagy lelki bátorság kell ahhoz, hogy az ember rászánja magát arra, hogy oda menjen.

Ehez képest tehát az esztendőnek fele részében nem járnak az emberek templomba azért, hogy az idő nem alkalmas rá, a másik hat hónapban ismét nem járnak azért, mert ekkor az idő igen jó arra, hogysem ott töltsék el, vagy szelidebben szólva, elfoglalja falun a munka, városon a recreatio keresés, szóval nálunk télen-nyáron egyaránt üres a templom.

Pedig mindeneket összevéve mégis csak azt kell mondanom ezen a helyen is, a mit nem régebén egy szószékről mondtam, hogy a mikor üres a templom, akkor üres a szív is. Azt a felemelő, mondhatnám idvezítő hatást semmi sem gyakorolja az emberi kebelre, a mit a templom. Olyan hely, a melyben oly közel juthassunk egymáshoz, a mint jutunk ott, nincs egyetlen egy se. Ámde hogy lehessen azt kivinni, hogy mindenki, vagy legalább sokan menjenek oda? Ugy, a miként Kálvin vitte ki a genfiakkal, hogy azokat, a kik nem mentek templomba, a consistorium elébe állította, elítéltette s irgalmatlanul megbüntettette s esetleg a városból, Genfből, kiűzette; vagy pedig úgy, miként az első keresztények tettek, hogy a templomot vagyis az annak megfelelő helyet mindnyájunkra nézve olyan fontos helyé tesszük, a honnan elmaradnunk nagy lelki fájdalom és veszteség érzése nélkül nem lehet? Mi-

---

\*) Éppen e felőlvasás következtében mozgalom indult meg Kolozsvárt a vasárnapi munkaszünet érdekében s az értekezlet után itélve remélni lehet, hogy keresztül vitetik. Most egy szűkebb körü bizottság működik. S z e r k.

dön örömrünk van, ide kell vágrünk, hogy együtt örvezzünk, mikor bánat ért, ide menekülrünk, hogy együtt sirjünk. Mintha csakugyan egy test s egy lélek, más szóval egy ház volnánk, itt találkoznánk, ez lenne központja életünk vérkeringésének.

Az első keresztyeneknek nagyon alkalmas volt, kivált üldöztetésök idejében, egy barlang s egy pincze is, de nekünk már ilyen nem való; ök mindnyájan papok is éneklők is voltak. Nálunk a prédikálás, s a biblia olvasás, szóval minden, mi taglalt beszéddel járt, megvonatott és a papra bizatott, a pap az os ecclesia e, vagyis neki kell az egész gyülekezetnek, az egész gyülekezet helyett beszélni. Legyen szabad azért röviden a papról mondanom el azokat a kívánalmakat, a melyek meg kell hogy legyenek benne, hogy a hivek ne tarthassák őt a templomba nem járás okának.

A paptól első helyen megkivánjuk, hogy legyen kegyes ember, mert különben az isteni tisztelet egyik főtényezője az imádság, nem lesz, nem lehet oly vallásos érzelmeket felkeltő, a melyek vigasztalni, bátorítani, buzdítani és reménységgel eltölteni tudjanak.

Én a pap megválasztásánál első helyen azt vizsgálnám mindig, hogy mily áhitattal, mily érzéssel, mily közetlenséggel tud imádkozni a pappá leendő. Szívhez szóljon s a lélek világába emeljen az ima, de nem szóval, hanem érzélemmel. Azzal, hogy miként a jó orvos a sajjó sebre enyhítő balzsamot csepegtessen, s nem azzal, hogy a hol nincs is, sebet ejtsen. Ezen a helyen óvást kell tennem a declamáló vagyis szónokias ima ellen, mely abban keresi a hatást, hogy nagy szavakat halmaz össze, s hangja fékjét elbocsátva, a templomot úgy tele kiabálja, mintha onnan mindent kiüzni akarna. Az érvelés, okoskodás, magyarázás és bölcsekedés :

a beszéd körébe tartoznak. Az egyházi beszédről csak röviden azt kívánom megjegyezni, hogy az legyen első helyen a közönség gondolatvilágának a tükre, úgy, hogy abból kiki saját magára ismerjen. A tárgyat mindig közetlenül, az életben fenforgó eszmékből kellene venni. Hiszen a próféták is, Jézus s az apostolok hatása éppen onnan volt, hogy az emberekre rá olvasták a saját tetteiket, vagy kijelentést adtak az előttük ismeretlen, de őket érdeklő fontosabb kérdésekről. Nincs más mód mint hogy elsőben, másodsor sőt harmadsor is a pap menjen el a hivekhez, hogy azok egyszer bár hozzá menjenek, a mit én úgy értek, hogy akkor is, a mikor valamely legelvontabb dogmai kérdés forog fenn a hallgatóság értelem és tudalom világa körül kell hogy

mozogjon először s csak onnan vigye be abba a körbe, a melyben új világoosság akar lenni nekik.

Jól érzem, hogy ez a tér, a melyen éppen most mozgok, olyan tág, s olyan sokoldalú, hogy én itt nem tehetek egyebet, minthogy ajtót nyissak, hogy kiki nézzen bé s nézze a mit látni akar, — de ha meglátja, akkor én mégis czélt értem.

A kérdésnek erről az ágáról legyen szabad a mondottak után, megjegyezmem még azt, hogy ha valamelyik gyülekezet tagjai azzal mentegetnék magokat, hogy papjuk szónoklatával nincsenek megelégedve, jó lesz ha végire járnak annak is, hogy vajjon részben nem ők-e az okai annak? Ugyanis tapasztalati tény az, hogy a hiveknek a papra szintugy meg van a hatásuk, mint megfordítva. Midőn a pap elfoglalva lát minden helyet, midőn ezernyi szem csüng rajta, a lelkesedés és bátorság tüze őt is megszállja. S avagy lehet-e csodálkoznunk, ha az üres templomban az ő szíve is megüresedik, szava meggyengül. A szószék olyan a templomban, mint a tűzhely az otthonban. A pap meggyújtja a tüzet, de ha nincsen ott körülötte a háznépe, hogy a tűz sugarait felfogják s rá visszavessék, akkor a ház hidegen marad, s ő a tüzettevő búskomorságba esik, mint az a családapa, a kit felesége hűtlenül elhagyott, gyermekei elhaltak s már senkije sincs vén szolgáján kívül, a kiből búszíve vigasztalást leljen.

S ezzel eljutottam ahoz a ponthoz, a melyet én leglényegesebbnek tartok az istentiszteletek emelésében s így a templomba járás megjavításában s ez a hivek részvétele az istentisztelet gyakorlásában.

Az első keresztények gyakorlataiból a legutóbbi időkig hiven megőriztetett az, hogy a hivek is résztvegyenek az **éneklésben**. Különösen városi ekklesiáinkban, a nők az éneklés ideje alatt olvasnak és nem énekelnek; a férfiak nem olvasnak, de nagyrészők nem is énekel. Ez nincs a maga rendjén. Így az istentisztelet mindig csak fél-eredményű. Nekünk az éneklést teljes mértékben gyakorlatba kell hoznunk. E végett első helyen gazdagitanunk kell énekirodalmunkat olyan darabokkal, a melyek a vallásos hangulat megtartása mellett a műízlésnek is megfelelnek.\*) Azt hiszem ez az Egylet vagy bármely testület vagy egyesek nagy szolgálatot tesznek vallásos életünknek akkor, ha

---

\*) Erre éppen most kínálkozik jó alkalom, mivel az eddig használt régi kiadás fogyatékán van s újra kell nyomtatni az énekes könyvet.

régi dallamainkat kellően módosítják s az igényeknek megfelelő újakat szereznek s azokból egy olyan gyűjteményt állítanak elé, a milyenre szükség van.

Ezt megelőzőleg is, sőt éppen azért, hogy ez is létesüljön, hangsúlyoznom kell, hogy egyházaink s így hát első helyen a kolozsvári egyház saját hiveiből szervezzen egy férfi és női vegyes énekkart, a mely minden vasárnap énekeljen legalább egy vagy két ének-  
ket. Csak kevés utángondolással is elétudnék számlálni annyi zene, illetőleg énekhez értő nőt és férfit, a kiből egy erőteljes énekkar alakulhatna. Az a 20—24, illetőleg még több egyén is, az első keresztyének módjára azonnal papjává válnék a templomnak, mindenik lelkére venné, hogy befolyásával olyan hangulatot, olyan szellemet, s mondjuk olyan gyülekezetet teremtsen, a mely tudjon Isten előtt kedves dolgot művelni. Vegyük hozzá ehez azt, hogy valamint a felnőttekből, úgy az ifjaktól is alakulhatna énekkar, s kivált itt Kolozsvárt a tanuló ifjúságból oly bőven kitelnék egy énekkar, hogy csak a kezdeményezéstől függ, hogy a kettő felváltva vagy együtt állandóan működjék.\*) Csak képzeljük magunk elébe, hogy egy ilyen vegyes énekkar fogná énekelni a jövő nagypénteken a passiót, nemde mindnyájan s rajtunk kívül még sok száz ember epedve vágyna-e ott lenni. És ezzel békövetkeznék az, hogy a szülőkkel együtt a gyermekek is vágynának a templomba s megszeretnék az Ur házát, akkor, a mikor szivök arra legfogékonyabb s így ha alant megtöltenék a hivek, fenn bizonytal betöltené a pap.

Talán semmit melegebb őszinteséggel nem tudnék ajánlani a szülőknek, mint azt, hogy gyermekeiket, bár mily kicsinyek legyenek azok, kézen fogva vezessék az Ur házába. A kis gyermeknek már az az út, az a tudat, hogy őt édes anyja templomba viszi, betölti érzékeny kis szívével s bár nem tudja, mit és miért, oly erősen érez, hogy ő boldog annak érzetében. Ha otthon kegyes az anya s úgy neveli gyermekét, s ha készséggel jár a templomba gyermekével apa és anya, akkor a gyermek egész életében buzgó lesz. S ennek a buzgóságnak egyik meleg ágyát a gyermekek számára rendezendő isteni tiszteleteket, mint a milyeneket papnövendékeink itt a főiskolában már évek óta tartanak, remélem gyakorlatba fog venni rövid időn minden gyülekezet. Jézus ölébe vette a kisdedeket s úgy áldotta meg, vegye kitárt kezei

---

\*) Örömmel mondhatjuk, hogy mióta Iszlai Márton ur az ősszel Kolozsvárra jött, ez, ha nem minden vasárnap is, de gyakran így van a hivek lelki öröme.

alá őket a pap is s bár időnként beszéljen nekik is, szóljon hozzájuk is, hiszen a jó Isten is azért ad gyenge harmatot, hogy a parányi virágkehely még parányibb kelyhébe is bejuthasson apró cseppje.

Igaz, hogy még ekkor sem lenne elenyésztetve a téllal járó nagy akadály a hideg. Én erre nézve merem kockáztatni azt a javaslatot, hogy az olyan kiállhatlan hidegben, a milyen a télen is volt, az isteni tisztelet tartassék egy arra alkalmas fűthető teremben, a mely imáznak alkalmas lehet. A gyermekek kedvéért éppen ilyen helyről kellene gondoskodnunk egész télre. S ezen a helyen vegyük fontolóra jövőre azt a javaslatot, hogy minden templomot úgy építsünk vagy úgy szereljünk fel, hogy az fűthető legyen.

Az énekkar szervezése mindig attól függ, hogy van-e arra alkalmas énekvezér vagy más egyén. Ha ez meg van, a többi kérdés önként megoldódik, s így tehát az is, hogy vajjon a közös éneklés nem lesz-e kizárva? A rendes templomi énekeket azután is fogná énekelni minden gyülekezet és pedig a szerint, a mint arra ifjúságában tanítottott.

Én a jövő, sőt a jelen nemzedéket máris seregteni látom lelki szemeimmel a templomba, s hiszem hogy tisztelt olvasóim is meglátják a valóságban is, s mi befogjuk bizonyítani, hogy a mi keleti fajunk, ha túlbuzgóskodásra nem is, de a szent, kegyes és vallásos életre éppen olyan hivatott, éppen olyan hajlandó, mint bárki más, hiszem, hogy itt közöttünk is bebizonyul, hogy a prófétai mondás minket is illet: „ti királyi papság szent nép vagytok.”

Boros György.

### A bibliáról.\*)

A biblia két fő részből áll: ó és új testamentumból, az előbbi a zsidó, az utóbbi a ker. vallás kútfő iratainak gyűjteményét foglalja magában. Az egészben több mint 40 írónak 66 műve foglaltatik, s körülbelől 2000 év lefolyása alatt irattak. A legkésőbbben írott mű is már 1700 éves.

Hogy e különböző időben készült iratok, kik által és mikor gyűjtettek össze, bizonytalan. Valószínű, hogy az ó testamentumi könyveket a babyloniai fogság után, az új testamentumiakat a második század végen szedték olyan rendbe, a milyenben ma birjuk. A biblia egyes

\*) Egy részlet, írónak, a Dávid Ferencz Egylet ker eszturkőri fiókjában tartott felolvasásáról.



könyvei eredetileg nem voltak részekre és versekre osztva. A részekre osztás először a Hugó bibornok 1248-ban kiadott bibliájában, a versekre osztás pedig a Stephens Robert-féle 1550-ben kiadott bibliában fordul elő. Az ó testamentomi könyvek eredetileg zsidó, az új testamentomiak görög nyelven irattak, de roppant fontosságuk következtében csakhamar, különösen pedig a reformatio után különböző nyelvekre lefordítottak. Hihető, hogy a bibliának egy része már Szt. István Királynak idejében le volt fordítva nemzeti nyelvünkre, azonban legrégebb magyar fordítás, a mire hiteles bizonyíték van, mégis csak a bécsi codex a császári könyvtárban az 1382-dik évből. Hogy minden nép saját anyanyelvén olvassa a bibliát, e tekintetben legtöbbet tettek a bibliai társulatok. A biblia nagy elterjedését és olcsóságát ezeknek köszönhetjük. Az első ilyen társulat Londonban 1804-ben alakult. Ennek mintájára aztán a nagy világ különböző részeiben számos társulat keletkezett. Még Oroszországban Péterváron is van ilyen, mely a nagy birodalom népei számára 30 különböző nyelven nyomatja a bibliát. Ma már 5—6000 ilyen társulat működik, a mely eddig elő 250 különböző nyelven körülbelül 40—50 millió bibliát adott ki. Még a vakok számára is nyomattak külön bibliát.

A bibliának ilyen nagy mérvű elterjedése, kétségen kívül a jelenben is élenken lüktető vallásos érzésről tesz tanubizonyosságot, azonban fájdalommal kell megvallanunk azt is, hogy még mind ez ideig sok mester gerenda van az egyszerű házakban és sok szalon asztal az úri palotákban, melyekről a szent könyv, minden olcsósága, minden magas becsü tartalma mellett is hiányzik. Egyfelől álmofejtőt, csiziót, s a ponyva irodalom több ilyenemű férczelményeit, másfelől erkölcsrontó rémregényeket, sikamlós, a józangondolkozást megmérgező beszélgyműveket halom számra találunk, de azok közt a könyvek könyvét a bibliát hiába keressük. A mily szép jelenetnek tartom, midőn a vallásos családfő az ünnepnap isteni tiszteletéről haza menve a bibliával kezében, maga köré gyűjti családjá tagjait, megkeresi a hallott egyházi beszéd textusát, s a felett elmélkednek és a kedves otthonban mintegy második isteni tiszteletet tartanak; éppen úgy elítélem azokat, kik a templomba nem járást tartják divatnak, s kis gyermekeiknek bibliai történetek helyett boszorkányokról, hétféjü sárkányokról mesélnek, serdültebb gyermekeiknek pedig nem a bibliát, hanem Ponson vagy Kock-féle regényeket adnak kezökbe.

Vajha minden anya és leánya járatosabb lenne a szent írásban,

mint a divatlapok zöld, rózsaszín stb. szaloniaiban, s minden apa és fia többet forgatná a szent bibliát, mint az ördög 32 levelű bibliáját.

Volt idő, midőn a világiaknak a biblia olvasása el volt tiltva, azon az okon, hogy azt úgy sem értik meg. Annak egyes tételeit csak a papok magyarázhatták, s ha a papnak tesztek a kétszerkettőt ötnék, a fejért feketének hirdetni, a nagy közönség tartozott azt szent igazságnak elfogadni, mert lelki idvessége attól volt feltéve. Sőt a biblia olvasás tilalma oly erős volt, hogy a kinek a házában e tiltott könyvet megkapták, mint eretneket, megégették. Ha e törvényt a mai korban megfordítva alkalmaznák, s azokat juttatnák máglyára, a kik a bibliát nem olvassák, talán-talán kevés lenne a fája erdős hazánknak — ily máglyák állítására.

Egy előkelő édes anya száműzetésbe menő fiának, búcsuzáskor, egy bibliát adott a kezébe, azzal a szelid utasítással: *valahányszor fiam! nehéz napok sulyosodnak reád, forgasd ennek lapjait, s mindannyiszor meg fogsz vigasztalódni. A száműzetés ideje kitelvén, hazajött a fiú, s haza hozta a bibliát is, melyet magától soha el nem hagyott, de a mint az édes anya a könyvet a kezébe vette, azonnal szomorúan győződött meg arról, hogy a szent könyvet fia, bujdosásának ideje alatt, még ki sem nyitotta, mert a lapok közé rejtett bankók is mind ott voltak. Ha az édes anyánk által utitársul kezünkbe adott biblia lapjai közé nincsenek is bankók rejtve, de van annak lapjain ezüstnél, aranynál drágább kincs. És ha lelkünket az édes anya utasítása által ily moly és rozsdá által meg nem emészthető kincsekkel gazdagítjuk; akkor az élet legmostohább körülményei között sem lehetünk szegényekké, szerencsétlenekké.*

A biblia valóban a lelki kincsek gazdag bányája! A hit, remény, szeretet, türelem, megbocsátás, a földi életet minden viszontagságai mellett is oly széppé tevő emez erények drága kövei onnan bőven aknázhatók. Ön maga ellen vét, s ha Dárius vagyonával bir is szegény gazdag az, ki e drága kincseket a maga részére nem igyekszik kibányászni.

Midőn az angol hittérítők az indusokat a kereszténység aklába igyekeztek terelni, s a megtérteknek meleg hangu ajánlatok mellett a bibliát a kezökbe adták: ezek, hogy a szent könyvnek annál nagyobb hasznát vegyék, kitépték egyes leveleit, s azokat pilulákká gömbölyítve orvosság gyanánt vették be lázas betegségekben. Mond-

ják, hogy használt is az olyan betegeknek, a kik anélkül is meggyógyultak volna. Jól tudom, hogy az én ajánlatom ilyen eredményt nem idéz elő, de ugy tetszik nekem, mintha az indusokéhoz hasonló helyzetben volnának azok, kiknek a biblia olvasásánál a józan ész használata megvan tiltva, s annak minden betűjét, még ha nem tartozik is a vallásra, még ha azt mondja is, hogy a nyul kérődző állat, hogy Mózes vesszője érintésére a kősziklából víz fakadott, hogy trombita szóra Jerikó falai összeomlottak stb. stb. el kell hinnüök.

Tagadhatatlan, hogy a biblia írói szent munkájokban isteni erő által lelkesítettettek, ihletve voltak, mint „ihletve van a költő is, midőn lantján lelkesítő dalokat énekel, vagy hazája fájaldalmát zengi;“ de átvinni ez ihletést a bibliának még betűire is, s azt mondani, hogy az íróknak Isten diktálta tolluk alá, a mit leirtak, s Isten fogta kezöket hogy akarva sem írhattak volna egyebet: megjár mesének; valamint mese számba mehet az is, a mit Joséphus történelem író mond az ó testamentomnak Kr. e. 285-ben történt alexandriai görög fordításáról, hogy azt 72 félfü, 72 külön szobába zárkozva, 72 nap alatt készíté el, s mégis mindenik fordítás egymással a legkisebb szóban is megegyezett. Az ilyen beszéd távolról sem emeli a biblia tekintélyét értelmes ember előtt. Figyelmes olvasó azonnal észreveheti, hogy annak tartalma nem összefüggő egész, meglátszik rajta a különböző szerzők, különböző felfogása, s a különböző idők eszmemozgalmának befolyása. Vannak benne csillagászati, földrajzi, természetrajzi téves felfogások, a mi emberi műben a tudomány folytonos fejlődése mellett nem is kerülhetö ki. Azonban ennek kimutatása koránt sem csökkenti a biblia magas becsét, mert mi abból úgy is nem a tudomány egyes szakjait, hanem lelket emelő, szivet megnyugtató vallásos igazságokat akarunk tanulni; s ez igazságok oly tisztán, oly felségesen vannak ott megírva, hogy a tudatlan ember is megérti, a bölcs is lelkesedni tud rajta. A tisztelet és kegyelet érzelmeivel kell a bibliát kezünkbe vennünk, de ennek a tiszteletnek és kegyeletnek nem szabad korlátoznia a szabad vizsgálódás elvét, melyet az írás e szavakkal fejez ki: mindeneket megpróbáljatok, s a mi jó, azt megtartsátok; továbbá: a lélek mindeneket megvizsgál, még az Istennek mélysegeit is. Így olvasva a bibliát, könnyen megtudjuk különböztetni a magot a külső héjtól, a tiszta buzát a polyvától, a lényegest a lényegtelenetől, s fogunk érezni oly boldogságot, a milyet szem nem látott, fül nem hallott, mert a szivet csak az oly igazságok nyugtatják meg és

böldogitják, melyeket az ész örök szépeknek, örök jóknak és örök igazaknak elismert.

Vannak ellenben olyan, világi bölcsességben megkövesedett, emberek is a kik a bibliát illetőleg egy másik tulásba esnek, azt állítván, hogy a biblia oly könyvek gyűjteménye, a melyeknek egyes mondataival a leggonoszabb cselekedeteket is igazolni lehet. Igaz ugyan, hogy a kísértő is a pusztába vonult Jézust, felséges hivatásától, a szent írásból vett idézetek által akarja eltéríteni; igaz, hogy évszázunk legsötétebb szégyenfoltját, a rabszolga tartást, dél-amerikai papok, a biblia egyes helyeire támaszkodva védték; igaz, hogy az ördögökről szóló tant, a boszorkány égetést; a mormonok — a sok feleségtartást; a názárénusok — a haza fegyveres védelmezésének megtagadását — bibliai idézetekkel igyekeztek igazolni: de hát én Istenem, van-e a mi legjobb mennyei atyánknak a földön oly áldása, mellyel visszaélni, vagy melyet gonosz célokra használni ne lehetne? A pók ugyanazon virágból, melyből a méh mézet sziv, mérget készít. Ki tagadhatná, hogy többet ne emlitsék, a tűz és viz Istennek áldása, azok nélkül állati és növényi élet nem létezhetik, s e legnagyobb áldások nem lesznek-é néha a legnagyobb átok forrásaivá?

Mindkét vélemény helytelen, sőt káros. Egyik bigottságra, a másik istenteliségre vezet. Az igazság a középben van. A betű megöli, lélek az a mi megelevenít, azt mondja az apostol. Nem a betű, nem a holt forma, hanem a belőlük kisugárzó szellem teszi a költő király magasztos zsoltárait, Jézus kimondhatatlan szépségekben gazdag hegyi beszédét, gyönyörű példázatait, szóval az egész szent írást, az emberi lélek előtt megfoghatóvá, vigasztalóvá és böldogítóvá.

\* \* \*

Omár arab khalifáról írják, hogy a híres alexandriai könyvtárt azzal a megokolással égettette el, hogy annak könyvei vagy azt foglalják magokban, a mit a Korán, s így feleslegesek, vagy egyebet, s akkor veszélyesek. Én, midőn a biblia terjesztését és olvasását melegen ajánlom, talán felesleges mondanom, hogy a világi tudományokat illetőleg, nem tartok a khalifával. Óhajtom azonban, hogy valamint a mindennapi kenyér a testi táplálékok központja; úgy a lelki táplálékok között, a tudományok különböző nemei mellett, a biblia olvasása és követése legyen a lélek mindennapi kenyere.

Barabás Lajos.

## Koronka Antal.

(Arczképpel.)

Toroczkói lelkész és Aranyos-Tordaköri unitárius esperes.

Szül. 1806. Meghalt 1885.

Egy elhunyt jelesünk emlékét van hiva felujítani ez arczkép. A világ halad, lépten-nyomon új emberek, új intézmények állanak elő s a rohamos haladásban ritkán veszünk magunknak fáradságot a közel-múlt alakjaival foglalkozni. Azt hisszük jól ismerjük őket, pedig a kortársak ítéletét rendesen elvakítja a szenvedély, rokon- vagy ellenszenv. A kor, a benne uralkodó eszmék áramlata szerint tartja felszinen az embereket. Ez arczkép élő eredetije pedig soha se úszott az árral, inkább a rohanó viz partján álló sziklához hasonlított. Életében sokat támadták és rágalmazták, mint embert és mint hazafit; nepszerületlen volt teljes életében; de ennyi kedvezőtlen előítélet és ellenszenv mellett még is kortársai által elismerve, páratlan papi tehetségnek, kit még legnagyobb ellenségei is szívesen meghallgattak. S valóban Koronka mint pap és egyházi író birt bizonyos oly tulajdonságokkal, melyek nemcsak életében tették kedvelté, de előkelő helyet biztosítanak számára az egyházi irodalom történelmében is. E sorok írója megvan győződve, hogy midőn a multak keserű emlékei egészen elmosódtak s részrehajlatlanabb ítélet lesz lehetséges, Koronka, mint ember is, oly alaknak fog bizonyulni, a ki minden hibái és gyarlóságai mellett méltán kelti fel tiszteletünket. E lapok által engedett szűk tér teljességgel nem engedi meg, hogy élete és munkássága e sorokban csak mégközelítőleg is méltatva legyen; de erre nincs is szükség. Teljes és kimerítő élet-rajza készülöben van, oda utaljuk az érdeklődőket, csupán általánosabb vonásokkal akarjuk kísérni az arczképet, mely először e lapok mellett teszi utját a nyilvánosság elé.

Koronka Antal 1806-ban született Kövenden. Atyja Koronka László, anyja Huszár Mária. Négy fiu testvére közt a harmadik volt. Tanulmányait a kövendi iskola után Kolozsvárt folytatta. Gyermekek és ifju koráról keveset tudunk; de hogy kitünő tanuló volt, kortársai állítják s bizonyítja minden állitásnál hathatósabban egész későbbi élet-pályája. Maga, ki soha életében dicsekedni nem szokott, beszélte egy köz-vizsgán, hogy 11 éves korában az egész etymológiát könyv nélkül tudta. Az iskoIából 19 éves korában Adrudbányára ment segéd-papnak. 1827-ben káli, 1832-ben mészköi, 1842-ben várfalvi, 1850-ben kövendi s 1855-ben toroczkói pap lett, hol sok vándorlás után végre nyugalmas

otthont lelt, egészen 1885-ben bekövetkezett haláláig. Esperessé 1850-ben választatott s így mint esperes is ritka hosszú szolgálati idővel dicsekedhetett.

Háromszor nősült, először 1829-ben nőül vevén kövendi Kovács János leányát Borbálát, mely házasságából 4 gyermek származott; másodszor házasságot kötött Czakó Juliával, mely azonban nem volt szerencsés, s vége elválás lett; 1856-ban vette nőül mostani özvegyét Sylvester Zsuzsánát, néhai Sylvester György kolozsvári unitárius pap és tanár leányát, kivel zavartalan családi életet élt mindig, s mely szövetség valódi próbáját Koronka utolsó éveiben mutatta ki, midőn a hű és gondos feleség valóban hőiesnek mondható önfeláldozással és lemondással ápolta teljesen tehetetlenné lett s egészen második gyermekkorra jutott aggastyánt, oly betegségben, mely a legerősebb férfi türelmét és idegeit is megpróbálta volna.

Leszámítva pályájának első feléből egy pár csalódását, midőn tehetségeinek megfelelőbb helyekre jutni nem sikerült, a köz elismerésben bővön volt része. Szónoki hírnevét 1833-ban a komjátszegi egyházköri gyűlésen tartott beszédével alapította meg s ettől fogva nem volt nevezetesebb alkalom — templom, orgona vagy harang szentelés a környéken, hol ő ne szerepelt volna. Számos beszédje ezek közül nyomtatásban is megjelent, de legtöbb mégis kéziratban van. Ezen kívül a környék minden nevezetesebb emberének temetésénél ő volt az orator. Számos jelent meg ezek közül is nyomtatásban, köztük valódi szónoki mester-művek, milyen, hogy többet ne említsek, a Székely Miklós unitárius püspök emlékére irt halotti oráció. 1844-ben jelentek meg köznapi imái, melyeket követett a szép-nem számára irt s ma is általános kedveltségnek örvendő ima könyve. Az 1848-iki vallásügyi enquetten képviselője volt az unitárius egyháznak, jelenleg nyugalmazott esperes, Gyöngyösi Istvánnal.

1850-ben esperessé választatván, nagy tehetségei ezen külső elismerés által is méltányoltattak. Ezen egyházkörnek tekintélyesebb esperese alig volt valaha. Vele szemben elnémult, vagy hatástalan volt minden ellenzés; nagy tekintélye és szellemi ereje rendesen lefegyverezte ellenfeleit, kik midőn érvei által nem is hitték magukat legyőzötve, meghajoltak az imponáló akaraterő és értelmi felsőbbtség előtt. Hajthatatlan makaessága kormányzatának virágkorában minden akaratát diadalra juttatta. 1864-ben élete oly forduló pontot ér, melyen a közvélemény hatalmas ereje akkora áramlattal szegült ellene, hogy azt

többé ellensúlyozni nem tudta soha. Értem azt a lépését, midőn a szebeni tartománygyűlésbe mint királyi hivatalos belépett. Szép és ékes beszédei, melyek ott is megszerezték számára az aranyszáju Korona nevet, nem tudták őt megóvni a nemzeti közérzület hatalmas felháborodásától. E nagy politikai ballépés keserű következményeit érezte is egész életén át. Több ellenséges tüntetésben részesült. Árulást, megvesztegetést beszéltek az emberek, pedig tény hogy e lépése se vagyont, se kitüntetést nem szerzett neki, de elédézte majdnem összes keserőségeit életének hátra lévő részében. Megvagyok győződve, hogy nemezebb ambitio vezette e lépésre. Egyháza részére kitüntetést látott abban, vagy megakartá mutatni, hogy az egyszerű pap a parlamenti szónoklásban is az elsők közé tudott emelkedni. Mondják, hogy kínálták előkelő polgári állással, de neki annyira lelkéhez volt forrva kedves kathedrája, hogy kiolthatatlan vágyat érzett a nem neki való légkörből az Isten házának csendes falai közé. Papi dolgozatai közt alig van meghatóbb, mint az országgyűlésről visszatérte után tartott beköszöntő beszéde. Míg többi beszédeiben az értelem és hideg ész dominál, ezen az érzelem és kedély melege vonul át, midőn ismét megszólal a rég elhagyott, de viszontlátni sovárogra várt szent falak között.

Mint papot, páratlan szorgalom jellemzi. Minden beszédét előre gondosan kidolgozta s még az alkalmi vagy ünnepi beszédekből is 30—40 különböző dolgozata található irományai közt ugyanazon tárgyra vagy alkalomra. Más beszédét soha se használta. Gyorsan fogalmazott minden törlés és változtatás nélkül. Az egyszer leírt beszédet nagy emlékező tehetsége alig egyszeri átolvasás után legapróbb részleteiben is megőrizte. Nagy segítségére volt dolgozatainál, hogy folyvást ironnal kezében olvasott s minden eszmét vagy velős mondást, mely figyelmét megragadta, lejegyzett, valamint olvasás közben támadt gondolatait is. Több kötet ily jegyzetet hagyott hátra, melyek a magok nemében páratlan becsüek. Még utazás vagy éjszakai álmatlanságai közben támadt használható gondolatait se restelte azonnal lejegyezni, mindig kezénél lévő jegyzőkönyvébe. Káli pap korában rendszeren bejárt Maros-Vásárhelyre s ott az országos törvényekből vaskos kötet jegyzetet állított össze; ez magyarázza meg az ország régibb törvényeiben való jártasságát, melyről szebeni beszédei tanuskodnak. Kidolgozott nagyobb szabásu egyházi vagy alkalmi beszédei az értelem ereje s brilliáns, változatos külső által hatnak. Gondolat gondolatot követ tarka szinompában, a figyelmet folytonos, feszült érdeklődésben tartja, de soha sem gyujt s nem lelkesít.

De ha ragyogóbbak is művészileg kidolgozott nagyobb szabásu beszédei, munkásságának igazi becse nem ezekben, hanem azokban a kéziratokban rejlik, melyek soha se voltak közlésre szánva s csak az ő egyszerű hallgatóságának lelki szükségeit kielégíteni voltak elhiva. Nemes egyszerűség, a természetes ember észjárása, itt-ott finom humor, a gyakorlati tanácsok kifogyhatatlan bősége valóban olyanokká teszik e beszédeket, melyeket olvasni élvezet, s hallani még nagyobb élvezet lehetett az ő egyszerű, minden keresettségétől és hatásvadászáttól ment, tán kissé monoton, de a tárgy természetének annyira megfelelő előadásában.

Ezek álljanak itt főként papi jellemzésére általános vonásokban. Magán jellemének tüzetesebb méltatása, egyház irodalmi munkássága, szóval az egyén egészen kidomborodó körvonalai egy részletesebb életrajzban fognak nemsokára az unitárius közönség elé kerülni. Addig legyenek e sorok bemutatónál az arczképhez, mely hiszem rokonszenves fogadással fog találkozni az „Unitárius Közlöny“ olvasói előtt. Kevesen vagyunk, s oly jelesünk emlékét, mint Koronka volt, felujtván, csak egyházunknak dicsőségét munkáljuk. A gyengeségek is idővel ellesznek felejtve, a mi benne szép és maradandó volt, az az unitárius irodalom történeté, melynek lapjain Koronka a legjelesebbek közt van hivatva helyét elfoglalni.

—á—

---

## Otthon.

Meglátogattam újra kis lakunk —  
Gyermek reményim tündér kertiben,  
A régi minden, udvar és a kert  
S benn a szobában minden rendiben.

A régi óra ketyeg a falon,  
Király s Kossuth békén megférnek ott,  
A szekrényen vén, ócska bibliánk  
Miatta szemem sokszor könybe' volt.

Gyermek valék s anyám nem engedett  
Ki az udvarra játsz'ni engemet,  
Mig e könyvből fel nem olvasék  
Neki naponként négy-öt levelet.

Ha olvasni hívott, csak sirtam én,  
Hogy inkább játszani nem mehetek,



Még gyermek-ésszel nem tudhattam azt,  
Hogy e könyv törli le sok könyemet.

Áll még ódon sütőnk az udvaron, —  
Hányszor sült egykor benn' meleg lepény!  
Azt ki is tudná mind elmondani!  
Oly régen volt . . . de jól emlékszem én.

A kertben alma-, szilva-, körtve fák,  
Oly jó gyümölcsessel szolgál mindenik,  
Nem izlelé meg édes jó anyám,  
Pedig ő oltá, ő ápolta mind.

Asztalhoz ültünk . . . Régi, régi minden,  
A csonka villa, kés a meghajolt,  
Csak a kenyér más ott az asztalon  
S a kedv nem olyan, mint a régi volt.

Minden csendes most, könyre köny todul.  
„Apám! Szemén úgy látom köny rezeg.“  
„Oh nem fiam, csak gyenge a szemem,  
Azért ejt néha, hidd el, könyeket.“ —

Najnyó\*) sem szól, de jól belátom én,  
Hogy fáj szívének nagyon valami,  
Ha kérдем olykor mért oly bánatos?  
Soh' sem akarja ő bevallani.

Anyám! Bus lelke fényes csillaga,  
Beh más világ volt itt, mig itt valál,  
Kis otthonunkba oh szent drága lény,  
Mi sok boldogságot varázsolál!

Kis testvérim mondták a multkor el,  
Hogy kis szobánkból merre távozá,  
A koporsóba s ezzel sirba le.  
A pap úgy mondta lelked égbe száll. —

Én nem kutatom merre és hová,  
Csak azt tudom nem vagy hon jó anyám,  
Ha otthon vólnál lelke fénye te,  
Nem ülne bánat fiad homlokán. —

---

\*) Nagyanya.

Én nem tudom, hogy merre távozáál,  
Csak azt tudom, hogy nem halsz meg soha,  
Mert gyermeked szívében életed,  
Márványnál szebb emléket alkota.

Fénylő ruhában, arczán égi fény,  
Álmomban így gyakorta megjelen.  
Nem szól, de szava visszacseng nekem :  
„Higyj Istenben, s dolgozzál gyermekem!” —

(1889. Kolozsvár.)

Dézi Mihály.

## Emlékeimből.

### IV.

#### 2. K ö r m ö c z i J á n o s p ü s p ö k.

Mióta a titkokat rejtett, kíváncsiságot izgató mesés szelencze felnyílt, s abból annyiféle baj, nyavalya, szerencsétlen eset, keserv és nyomor kiszabadulva, mint gátat szakasztott víz, szétáradtak és e földvilágot beözönlötték, azóta a sors kezei az életre nehezdedtek, néha véletlen, sokszor szándékosan romboló hatalommal, mely az embereket kiméletlenül sújtja, pályájokban gátolja, s munkássága érdemlett gyümölcsseitől megfosztja. Ugy, hogy már-már legyőzhetetlen hiterőre emelkedett az a félemlítő intelem : „senki a maga sorsát ki nem kerülheti, bár merre bujdossék, bár hova rejtőzzék, szüntelen ólálkodva kíséri.”

A balsors vaskeze benyul néha egy-egy ember életkutféjébe, hogy annak eredetileg tiszta forrását megzavarja, — szép és magasztos emlékvirágait, melyek a lelki erő kutféjéből táplálkoznak, virulnak és illatoznak, hosszú időkre szépségöktől megfossa, elhervassza és a sokat ígérő számításokat megsemmisítse!

Körmöczi János püspök életpályájára emlékezve, e bus gondolatok merültek fel lelkemben.

Magas termet, tekintélyes alak, bátor szembenézés derült homlokkal, felemelt fővel, erős lelkületet, határozott férfias akaratot, egészséges lelki-testi tehetséget, minden jóra, szépre született képességet mutató vonások az emberen, mely szerint az ész felség uralma, az értelem józansága, a szív nemes érzelme, munkaképesség és az élet közhasznúsága, a külső jellemvonásokból nagyrésztben felismerhető, élvezhető. —

Ilyen testi és szellemi alak volt Körmöczi János, e jelmondatával „megfontolt határozás, gyors végrehajtás” (delibera diu, fac cito) és e kimagaslott jelleme, világító és áldásthozó elősugaraival bevilágította s önként meghódította környezetét, biztos reménnyel diszesítve előre is, jövő pályaterét.

Körmöczi János megjelenésével az unitárius egyház egén egy vi-  
gasztaló, sokat ígérő reménysugár derült fel, mely az aggodalmak fel-  
legét, lelkesedés erejével kezdette szétoszlatni.

A tanári kar megvénhedve, kifáradva, nem bírta az ifuság vá-  
gyait, ambícióit kielégíteni; egyedül Lázár püspök erélyessége tarthatta  
fenn még a tekintélyt; de ő is már-már kimerülve közelített a vég-  
határhoz!

Félelem, kétség és hanyatlás rémjai kezdettek mutatkozni még a  
jók jobbjai között is. A sok vesztés s erőszakos kiraboltatások után  
pénzvagyon hiányzott, — s az anyagi szükség a szellemi erőt is fenye-  
getve sujtotta a központban, mit irigy felekezeti szemek kárörömmel  
néztek és hirdettek is! De az isteni gondviselés „soha se hagyta ma-  
gát tanubizonyosság nélkül igaz hívó népei előtt.“ Örkdött most is az  
igaz egység tiszta forrása felett és elétermettek a törhetlen erélyü, bá-  
mulatos kitartással küzdők, kik a legcsüggesztőbb körülmények közt is  
igaz hitökért, s lelki ismeretök szabadságáért időt, vagyont, s fáradsá-  
got nem kímélve fáradoztak a Dávid Ferencz s vele több vértanu és az  
unitárius egyház életét a kisértő viszonyok közt áldásos hagyatékával  
megmentő nagy Suki László szellemét, s emlékét felkölteni, feljuitani.  
— A Daniel, Horváth, Barcsai, Szentiványi, Sándor, Maurer, To-  
roczkói, Sala, s több előkelő családok egyesülve, a központból hangoz-  
tattak kiáltó szözatot, mely nem lett pusztában elhangzó üres szözattá,  
sőt e busongás részvétkérő sohajjai elhatottak a legvégső határokig,  
Erdély hazánk bércei közt sok üldözésekkel szétszort, megfogyott, de  
igaz hitökben s honszeretben soha meg nem tört hitrokonokhoz. A  
hívásra lelkesülten visszhangzott: „Fel tehát készséggel az áldozatra,  
szemeljünk ki ifiu lelkes erőt, teremtsük elő az egyetemi költések fede-  
zetét!“ És e szinte válságos ponton az Egyházi Főtanács elhatározta az  
átalános gyűjtést, külső országi egyetembe küldendő ifiu számára, s ez  
alkalommal „tanári állomásra“ megválasztotta fennebb jellemvonásaiban  
ismertetett Körmöczi Jánost, ki akkor a jogtaufolyamot a királyi Ly-  
ceumban hallgatta, kitünő osztályzattal mindenik tantárgyban. Meg-  
választatása után az egész vallásközönség birtokosait, s egyházi gyü-  
lekezeteit ismeret szerzés végett, akkori szokás szerint, beutazta, fel-  
kereste, a mi bizony helyes intézkedésnek bizonyult be, mert fordult  
elő eset, hogy felsőbb külföldi egyetemen levő erdélyi ifiuhoz a törté-  
nelmi előadás óráján kérdést tett egy tanár: „a nagy Benkőről és lak-  
helyéről“ s az ifiu „nem tudommal“ felelvén, figyelmeztetésül hallotta:  
„előbb ismerje meg hazáját, s annak nevezetességeit, s úgy lépjek kül-  
országok egyetemeibe“ (nem unitáriussal történt).

De vessünk egy pillanatot Körmöczi János gyermekkorára, tanu-  
lása és pályájafolyamára.

Született Küküllőmegyében Kis Sároson 1763-ban. Atyja Körmöczi József k-sárosi ekklésiában iskolamester, anyja Pócztelki Bánfi Krisztina. Az apai háznál, a mint beszélő képessége fejlő-

dött, tanulási hajlama oly mérvben nevededett, az apa mellett folyvást iskolában, s tanuló gyermekek közt találván élvezetet. A sárosi iskola és tanítója az időben messze vidékre elterjedt jó hirben állott, s ezért magyar, szász és oláh nemzeti s minden felekezetbeli növendékek zsúfolva töltötték meg a tantermet távolabbi helységekből is. A tananyag és módszer lényegét nagyobbára a latin nyelv, s annak szabályai képezték; ezek szerint vezette a jó atya szeretett egyetlen fiát az elemi osztályokon át, oly sikerrel, hogy nem csak tanulni, de egyszersmint tanítani is képesítette, s korán lett a gyakran betegeskedő atyának segítségére, tanítva nemcsak a kisebbeket, de osztálytársait is. Így korán belé élte magát a kötelesség érzet hiv követésébe, s a szorgalmas, pontos munkásságba. E természetté vált örökségkénti tulajdonát vég lehelletéig birta és a különböző nemzet és vallásbeliek közt nevededve, a tanulótársi barátságából emelkedett fel keblében a humanizmus, az a nemes keresztényi szeretet, mely az emberiségben, nemzet és valláskülömbőség mellett is képes és tud embert becsülni és szeretni. Így örökölt nálla az unitárizmus sarkalatos hitelve, Krisztusi szelleme. —

Azon időben a tanuló növendékek jobb iskoláinkból, a latin nyelv ismeretével mehettek a gymnasiumi osztályokba; Körmöczy J. 16 éves koráig volt apja mellett tanulva és tanítva, azután ment Kolozsvárra főiskolánkba, hol az addig tanultakat ismételve három éven át példás szorgalommal, s kitünő haladással folytatta a tanulást.

Ez idő alatt az apa betegeskedése folyton nehezédvén, a háládatos fiu kényszerítve érezte magát a jó apa mellé segédül sietni, s mig él, a csekély tanítói jövedelmet édes anyja s egy leánytestvére számára biztosítani s megtartani.

E szép családi vállalat szinte két évet vett igénybe, megakadályozva a felsőbb tanfolyamot; de az apa halála után ismét fellobbant az erőteljes lelkiületben a tudományszomj és a tanulásban kielégíthető szenvedély. Nem törődve a nélkülözéssel, bekövetkező szükséggel, szegénységgel, visszatért a kolozsvári főiskolába s egész odaadó készséggel küzdött a mulasztást kipotólni, az anyagiakban érzett szükölködéssel is szembe szálva.

De a törhetlen szorgalom és szilárd akarat a tanári kar, s különösen a Suki P. Horvát család figyelmét, pártfogását megnyerve kedvezőbb lendület mutatkozott jövőjére. Az alsóbb osztályokban rendre, mint köztanító szerepelt, magántanítványok bizattak felügyeletére, s így seélyeztetve, felső gymnasiumi tanulmányait végezhetette.

Az unitárius egyházban és iskoláiban a kiváló jellemek magasabb műveltségre termett alaki és szellemi erők kimagasulva mindenkor méltó elismerésben és megkülömböztetett részrehajlatlan pártolásban részesültek. Ezen az uton lett mindig kellő időben a tanári kar és közgazgatási hatóság a központban több mint három száz év alatt a legnehezebb rázkodások közt is fenntartva, s legyőzhetetlen eréllyel megáldva. —

Ezt igazolják a Körömöczy János pályaterén lefolyt események is. Lássuk hát további tanulmányai végeztével történetek sorrendjét.

Mint fennebb említve van, a kir. Lyceumban az általános jogtant hallgatva, tanulmányozva, polgári pályára, ügyvédi állásra készült, de a sors keze itt is beható erejével más irányba működött, s ő a tanári székre 1794-ben a korondi zsinaton lett választatását, gondviselés művének tekintve, elvállalta, — pedig bizony akkor egyházunkban közszolgálatra lépni nagy áldozat, erős megtagadás érzetében lehetett. Háromszáz magyar forint váltó pénz — szerény szállás mellett a tanári hivatás szoros és rendszeres tanítást, az anyaszentegyház közigazgatásában kötelezett folytonos munkálatot, s egész odaadást igényelt, semmi más üzletre s jövedelem forrás keresetére időt, alkalmat nem hagyva, nem engedve. —

Bizony e téren s munkakörben csakis szent vallásunk igazsága világított, s a lelkiismeret szabadságához válhatlanul ragaszkodó hitbuzgóság melengette az érzelmeket.

Vállalkozott tehát Körömöczy J. e nehéz pályára, s elutazott a magyarhon keblén kívül, más idegen országokban találhatott egyetemek látogatására. Két év alatt a bécsi, jénai és göttingai egyetemeken szorgalmasan hallgatva az előadásokat, tanulmányozva, s méh módjára gyűjtve az ismereteket, s kiállva a vizsgálati szigorlatot, a bölcselmi tudor (doctor Philosophiae) czímet érdemelte és nyerte meg; hej! pedig akkor, ez a manapság oly számtalan nevek előtt hemzsegő Dr. czim, csak fehér holló gyanánt volt látható. Körömöczy e szép diplomai czímet neve előtt sohase fitogtatta.

1798-ik év febr. 2-án foglalta el Kolozsvárt a tanári széket, szám- és természettan s ezekhez tartozó szaktanok estek munkakörébe, melyekre kiváló hivatással és szeretettel megszerzett előkészületei feltűntek nemcsak az iskolában, de a külső megfigyelőknél is. Egy ilyen esetenél nagy veszély elhárításával bizonyítá be jelességét. Midőn egy szünet alkalmával pártfogója P. Horváth Károly vitte Zsukra, Apahidán tul rákiáltva a kocsisra hirtelen megállítja a sebesen robogó kocsit. Egy kis fekete felleg vonult szembe velök — s a megállás pillanatában csapott le a villám oly közelbe, hogy a lovak dühösen megbokrosodtak s a kocsin ülők is megsédültek.

Miként oldotta meg tanári feladatát s nyerte meg tanártársai felett az ifuság rokonszenvét, tiszteletét és teljes bizalmát: köztudomásu, s általában elismert nyilvános bizonyítvány volt az egyházban s környezetében. Lehetett ezeket hallani hiv tanítványai s lelkesült hallgatói őszinte vallomásaiból a későbbi nemzedékek idejében is. Négy év mulva az egyh. főtanács igazgatói állásra választotta és rendelte, s e nehéz hivatalt szinte tiz évig, a milyen lelkes buzgalommal, éppen oly ingatlan és részrehajlás és önzés nélküli egyenességgel folytatta, mind az egyh. és polgári felsőbbség, mind az iskolai társulat teljes megelégedése mellett.

Mint igazgató tanárnak szerep esett részül a papi és szónoklati szakmából is, hol újabb alkalom nyílt előtte állandó emléket örökíteni köztiszteletű nevének jelen korunkig.

Ekkor élt Kolozsvárt az ev. reformátusoknál a nagy Szilágyi, korának kimőgásló derék papja, kivel K. J. ismeretséget s barátságot kötve, az egyházi és templomi szónoklat reformját vették feladatul és azt a tömött fogalmazást, jó renddel részletezett s részleteiben szoros logikai egybefüggéssel összerakott tárgysorozatot, — figyelmet ébresztő érvelésekkel, hasonlatokkal szépitett alakítást úgy teremtették meg, hogy a protestans papság előtt, két vezércsillag gyanánt állottak — és alkotások alakja s tárgyalási módszere, a szigorú bírálatot máig is kiállotta és kiállja, kivált Erdélyben. --

Gyöngyösi István.

(Vége köv.)

## A ki Isten nélkül élt.

Egy elhagyott sirt láttam K. . . falu temetőjében Meglátszott rajta, hogy soha sem gondozta senki. Beszakadva állt. Fű nem nőtt oldalán. Moha nem lepte be. Madár nem szállt soha reá éneket zengeni a feltámadásról.

Szomorú ellentéte volt a többi síroknak. Azok, mintha csak élőket fedtek volna! zöld takarójukkal virággal behintve, életet mutattak: ebben a halál lakott.

A falu tornyában esti imára harangoztak. A halottak csendes házából az élet Istenéhez vonzott lelkeim: imádkozni. Indulni akarék, de egy különös jelenet fogva tartott. Három férfi lépett az elhagyott sírhoz, hol rémesen, tűzben forgó szemekkel kiálták: „Rendre prédikálunk!”

Kiről akartok prédikálni barátim? kérdezém őket. — Egy hitetlen apáról, a ki nem ismerte az Istent, sem saját gyermekeit. A bűnről, melyben fogantattunk. A hazáról, melyet megkellett tagadnunk. Anyánkról, kinek vére ontatott, hogy gyermekeinek apát kért.

Sokáig nem tudtuk, — bár meg se tudtuk volna soha! — hogy ki a mi apánk. Anyánkkal Ördög Tamásnál laktunk. Oh, mennyit kellett szenvednünk! Többször kaptunk verést, mint kenyeret. Reggel még sajgott a seb, mit estve ütött rajtunk. Pedig ezt mindennap megkaptuk! Ha hallottad volna, hogy kiáltott reánk: „Hát még éltek, a zab-gyermek iránt utálatot érzek!” \*)

Ilyenkor sirva szaladtunk jó anyánk elé, hogy megkérdezzük:

\*) Zab-gyermek az, a ki törvénytelen házasságból született. Az udvarhelymezei székely bitangnak hívja.

Miért vagyunk mi zab-gyermekek? Hol van apánk? hiszen a többi gyermekeknek apjok van, kik szeretettel ölelik magokhoz azokat!

Oh, nagy bűnök lehet azoknak, kiket zab-gyermekeknek neveznek! Ördög Tamás bizonyosan azért nem szeret minket! Ne tagadd el anyánk, taníts meg, miként nem leszünk mi zabgyermekek!

De, ha már apánk nincs, mond édes anyánk, miért nem szabad a templomba járnunk, hogy ott megismerjük a jó Istent; kiről azt mondják, hogy atyja az árvának is? Miért nem ereszt el Ördög Tamás legalább oda? Vagy talán a zabgyermeknek a templomba sem szabad belépni?

Látod, így kérdeztük, így kértük mi édes anyánkat, hogy az ő tanácsa után nehéz bűnünkől megszabadulhassunk.

Ő csak sirt, megölelt, megcsókolt s aztán mindig ezt mondotta: Tűrjétek fiaim, a nehéz sorsot! ti nem vagytok bűnösök; az a bűn a másé, a kit büntessen meg; a kit áldjon meg az Isten, ha most annyi kérésem után meghallgat.

E szavak után anyánk elhagyott. Nem mentünk utána. Nem volt szabad vele járnunk. Többé nem láttuk soha, csak midőn véres volt; midőn halva feküdt.

Kétségbe esve kísértük ki egyetlen vigasztalónkat: jó anyánkat, a temető kertbe. Kétségbe esve mentünk haza az Ördög Tamás lakására. Pedig nem volt miért! Akkor már nem ott lakott Ördög Tamás! Mig anyánkat temettük, szíven lőtte magát — halva volt.

Tudod-e, ki gyilkolta meg a mi jó anyánkat? Apánk! Nem hiszed? Olvasd az írást, ezt az Ördög Tamás halála után sok idővel kapták meg, ez mindent megmond neked.

Félve vevém át a felém nyujtott lapot, melyen szóról-szóra ez állt:

— Én, Ördög Tamás, magamhoz erőszakoltam volt egy tiszta, szeplőtlen, árva leányt. Pap áldása nem kötött össze. A világ előtt cseplédem volt, tényleg feleségem. Három fiu gyermekem született tőle. Én nevemet nem adtam nekik, az anyát, ki folyton ostromolt, hogy gyermekeinek törvényes apjok legyenek — a más világra küldöttem: megölttem. A fiuk, saját édes fiaim, ők örököljék vagyonomat és nevemet. Sirkövemről gondoskodtam.

Ördög Tamás s. k.

Látod! mig ezt az írást nem ismertük, mig apánkról mit sem tudtunk; addig abban a szomorú helyzetben is volt erünk viselni az élet terhét. Azóta pedig eszünk elhagyott! Ne csodáld! A ki az Istent soha sem ismerte és minket megtagadott: az apánk volt. A ki saját hazájának ellensége volt, s nekünk sem engedte szeretni azt: az apánk volt. A ki anyánkat meggyilkolta, hogy gyermekeinek törvényes apát kért: az is apánk volt.

Csodálkozol-e, ha eszünk elhagyott?!...

Csodálkozol-e, ha, ki e sirnál megjelenik, mindenkinek rendre elpredikáljuk összetépett szivünk bánatát!...

Hallgass meg te is! . . .

— Én vagyok a nagyobb! a szt. leczke ez: Hitetlen!

— Én a második! a szt. leczke ez: Áruló!

— Én a harmadik! a szt. leczke ez: Kain!

— Te azt hiszed — szólt a legidősebb — hogy itt apánk nyugszik! Nem! Ez a hitelenség ágya . . . Né, hogy lesülyedt! Miért sülyedt le? . . . Bizonyosan most már szégyenli, hogy sohasem eresztett el a templomba imádkozni. Te, érted? . . . Gyermekeit nem engedte! . . . Pedig mennyire szerettem volna! . . . És még sem imádkoztam soha! . . . Nekem nem volt szabad! . . . Ez a hitetlen nem hagyta, hogy a templomba menjek. Igaz, hogy ma már azok sem igen mennek, a kiknek szabad volna, de az én bűnöm ugy-e, nem olyan nagy, mint azoké? Oh, én mentem volna, de ő mindig azt mondotta, hogy nincs Isten! . . . Ha el nem hittem: ütött . . . vert . . . kizozott . . . Pedig sokszor nem hittem el! . . . Hogy is lehet azt elhinni? Oh, azt csak ő tudta! . . . Vajjon miért kiáltotta reám annyiszor: „Kicsoda az Isten, hogy engedjek neki!“ Nem tudom! de hogy itt a hitelenség fekszik: az bizonyos! . . . A mióta megtudtam, hogy nekem apám az az ember, a ki Isten nélkül élt . . . azóta bolond vagyok . . . keresem a fejemet . . . ha megkapnám egyszer! . . . Ha meg! . . . akkor is azt mondanám, hogy a ki Isten nélkül él és másnak sem engedi, hogy higgyen benne . . . az . . . az a szt. leczke szavai szerint: „Hitetlen!“ Nem apám fekszik itt . . . nem! . . . a ki istentagadásra tanítja saját gyermekét, az nem apa . . . az hitetlen! —

E szavaknál elhallgatott. Könnyel telt szemeit az égre emelve, kereste azt, a kit nem ismert: az Istent. — Ez alatt a másik kezdett beszélni.

Haza! Hazája van a fecskének . . . a hangyának . . . mindennek! . . . Nekem nincs hazám! . . . Én rab voltam mindig . . . ez áruló volt zsarnokom. Lánczal kötött meg . . . hazám is meg volt kötve, lánczra volt verve . . . jajgatott . . . én is jajgattam . . . Egyszer a haza megmozdult lánczaiban . . . a szél sok országon keresztül egy hangot hozott . . . úgy hívták, hogy szabadság! Én is megmozdultam . . . a láncz vissza tartott . . . A szívem fáj . . . nekem nem lehetett szeretnem hazámat! . . . Elbirtam volna én is a kardot! . . . ez az áruló nem eresztett el . . . nem csak testemet . . . lelkemet is megkötötte. Ez az áruló eladta hazáját! . . . ott volt mindenütt a felbujtogatott ellenség között . . . segített sebet vágni nekik saját hazájának testén. De egyszer megvirradt! A szabadság kardja elvágta a zsarnokság lánczát . . . Ez áruló! né, mint pirul . . . most már halott korában szégyenli élete tetteit . . . Nem csoda! Székely volt . . . és még is . . . elárulta hazáját . . . Pedig, ki szereti a hazát, ha a székely is árulója lesz? . . . Világoshoz értek . . . a nap lenyugodott . . . tizenhárom apostól lett vértanu. Nem! még több. A szabadság apostolainak saját honukban nem volt hazájuk. A mióta tudom, hogy apám volt az az ember, ki fiának sem engedte szeretni hazáját; azóta



szívem megtompult . . . eszem elhagyott . . . bolond vagyok . . . Hazám, hazám! bocsáss meg! karom lekötve, lelkem lenyüggőzve volt . . . nem mehettem mentésedre! Nem! . . . itt nem apám nyugszik! . . . nem! . . . a szt. leczke ez: á r u l ó! . . .

Fájó zokogással végezte beszédét és oda állott idősebb testvéréhez, ki mindig az égen hordozta tekintetét. — Ekkor elkezdé a harmadik.

Anyától születtem én is . . . hol van anyám? . . . Ki szereti az embert, ha az anyja is elhagyja bucsuzatlanul?! . . . Miért ment el ő? . . . Véres volt . . . láttam . . . Ne mozdulj, Kain! . . . Szeretted? . . . Hát a kit szeretünk, azt gyilkoljuk meg? . . . Ne titkold! . . . Szólj, anyám szelleme! . . . Ugy-e, ez a Kain ölt meg? Itt beszakadt sírod szélén, itt kiáltom el, hogy a zabgyermek sorsa irtoztató. Ők hordják a bűn bélyegét, reájok mutat minden ujj; nincs nevök, becsületök. Ördög Tamás!! . . . A te bűnöd miért a miénk? . . . Anyánk miért halt meg? . . . Hogy gyermekeinek te benned apát kért! . . . Hát, te szégyenletted az apa nevezetét? . . . Oh, apák, kik anyává tettétek büntársaitokat; adjatok gyermekeiteknek nevet, becsületet Isten színe előtt az eskü szavával, hogy ne az ártatlan gyermekek, hanem

„Azok pironkodjanak,  
A kik hitetlenül élnek!“

Ördög Tamás! hol volt a te lelked? . . . anyám is erre kért csupán . . . és te? . . . de most beérem ezzel, hogy kikiáltom az egész világnak, hogy a miben te éltél: a vad házasságtól óvakodjannak! Látod, a bűn nem marad titokban. Gyermekeid szégyen bélyege vissza száll te reád. Mással nem büntetlek; de ezt elprédikálni jól esik lelkemnek. Egy anyáért ez, igaz, hogy kevés, . . . de én nagylelkű leszek hozzád Köszönd, hogy irtódzom a vértől! . . . Köszönd, hogy megzavarodott agyvelőm, mióta tudom, hogy apám vagy és sötét gondolatom nem tudja mit ér egy anya; mert . . . mert . . . Anyám . . . Anyám . . . a szt leczke ez: Kain!

Ez nem apám! Nem! Az apa életet ad gyermekének, ez elvette az enyémet. Szégyelted törvényesen felvenni az apa nevezetét? . . . No, ugyan szép névre tettél szert! . . . Nem te vagy-e az Ábel bátyja? . . . Kain! . . .

\*

\*

Igy folyt beszédjök az átok és káromlás iszonyu szavaival.

Megrémülve hallgattam kitörő fájdalmaikat, Szótlanul indulni nem volt bátorságom. Áldjon meg az Isten mind a hármotokat! — szólék, s elindultam.

— Ne menj! Maradj velünk! kiálták egyszerre.

— Ne féljetek barátaim! — szólék én — ne féljetek, mert a megtagadott Istenhez visszatértek, a rab haza szabad, Kain megbánta tettét!

— Nem igaz! — kiáltanak mindhárman — addig sohasem igaz, míg e hitetlen, ez áruló, e Kain nem mondja helyetted!..

De hiszen ő mondja. Nézzétek: ez a sirkő az apátoké! Erre ő maga iratta a következő tanácsot:

— Van Isten! Higgyetek benne!..

— Van haza! Szeressétek azt!

— Áll a parancs! Hitetlenül ne élj, hogy szégyenedben ne ölj!

Igaz a mit most olvastál? kérdék jóságos tekintettel.

— Hogy hívnak tégedet!..

— Angyal Jánosnak!..

Angyal, Angyal!.. Az angyalok igazat mondanak. Köszönjük neked Angyal, hogy visszaadtad eszünket!

Van Isten! Milyen szép az Isten világa! „Dicsérlek téged én édes Istenem!

Van haza! Most értem már miért énekelték: „Hazádnak rendületlenül légy hive oh magyar!”

Áll a parancs! Hitetlenül ne élj, hogy szégyenedben ne ölj! Milyen jó, hogy az érzéketlen Kain, kegyes Abellé változott!..

Pihenj csendesen apánk! Te nem voltál rossz ember. A ki bűnét megbánva, Istent és hazáját szeretve halt meg: annak bocsánat lesz a mennyben is, hát a földön hogyan lehetne!.. Sirodat felhantoljuk szépen. Megérdemled!..

Együtt hagytuk el a temető kertet. Multjokat teljesen feledve, boldogok voltak a sirkő nyujtotta örökséggel.

T. olvasó! Hitetlenül ne élj, hogy szégyenedben ne ölj! Adj gyermekeidnek örökségül Istent, s honszerelmet; így többet adtál, mintha óvék lenne a föld minden gazdagsága!

Deák Miklós.

### Hangya-könyvecske. \*)

Ide s tova husz esztendeje már, hogy, mint serdülő ifju, a nevelői pályára léptem. Ha vissza gondolok, sok érdekes részlete van ennek a hosszú időnek. Mindenek felett érdekes az, hogy az unitárius iskolákban divatozó magán tanítói foglalkozásra alkalmaztatik 14—15 éves ifju s hogy ezt az ifjut is a tanítató szülő bizalommal fogadja s még meg is jutalmazza. Joggal kérdezzük, hogy mit tud tanítani egy 14—15 éves ifju? Könnyű rá felelni: azt a mit maga is tud. Nagyon csekély valami lehet ez. S hát azután ha még azt is kérdésbe tesszük,

\*) Hangya-könyvecske vagy utasítás a tanítók ésszerű nevelésére. Irta: Szalmann Keresztély. Fordította Pethes János. Csurgó, 1889. Ára 50 kr.

hogy hogy tanít? Feleljük: úgy a hogy tanulta másoktól s a hogy neki jó. Ezen túl nem sokra megy, mivel ahoz való készülsége nincsen, s mégis saját tapasztalatomból, s a háládatosság érzetével mondhatom, hogy akad közöttük olyan, a ki a gyermekre egész életére megmaradó jó hatást tud gyakorolni. Nekem ilyen volt a két első magántanítóm, a kiket a „nevelő“ czim is megilletett. Ez azonban inkább szerencsés véletlennek nevezhető, mivel a tanítani nem tudó, neveléshez nem értő s azon kívül durva, indulatos s verekedő tanítók száma tulnyomó. Mindig bizonyos réműlettel gondolok vissza első és második iskolámban lefolyt némely jelenetekre. Hogy az egész osztály reszketett, a mikor a tanító ur közeledett, az még hagyján; de hogy nagyobb része sirt, a mikor a tanító nagyon felmérgelődve, az ajtót maga után becsapva, néha még óra közepén kirohant a tanteremből, ez már elszomorító volt.

Nem kívánom ezeknek az emlékeknek, illetőleg példákknak, tulajdonítani, de sajnálattal kell bevallanom, hogy magán-tanítótságom első éveiben egy rossz tanuló, makaes gyermek olyan indulatokat ébresztett fel bennem, s olyan tettekre vitt, a melyeknek meg nem történtéért bizony sokra kész volnék.

De kérdem mi joggal vádolhatom tanítóimat s mi joggal teszek szemrehányást magamnak, hiszen azok is meg én is jó részt csak olyanok voltunk, a milyenekké lettünk, mivel a szoros értelemben vett nevelőségre minket soha senki sem tanított. S mégis azt mondom, hogy az a magán-tanítói rendszer egy valóban hasznos intézmény, még pedig első helyen magára a tanítóra nézve, a kinek kitünő alkalmat nyujt arra, hogy a mit tanult, azt mint tanító értelmesen megtanulja s hasznosítsa, de bizony jó alkalom ez arra is, hogy magámagát megismerje.

A tanítói hivalra sokan, nagyon sokan vállalkoznak részint hajlamból s részint és főleg kenyérkereset okáért, de mindenik esetben nagyon kevés készülettel. Elismerem, hogy a képezdék sok hasznos ismeretet nyujtanak, de tapasztalom, hogy az innen kikerült tanítók közül is kevés a nevelő, holott ez a fő dolog.

De hát mi köze van ennek a „Hangya-könyvecske“ czimmel. Nagyon sok, hiszen ez a furcsa nevű könyvecske éppen arra vállalkozik, hogy megtanítsa a tanítót arra, hogy miképpen legyen nevelő. A szükség érzet, s a tanulási vágy sok neveléstani könyv elolvasására vitt rá, de azt az általános jó hatást egy sem tette, annyi önismeretre, annyi elkövetett hiba felismerésére és megbánására — ha emlékezetem nem csal — egy sem vitt rá, mint a „Hangya-könyvecske.“ Mind az, a mit fennebb az elsőtől az utolsóig elmondottam a könyv ismertetéséhez tartozik s ezért a tartalomból csak a cikkek fő czimeit említem meg: „Hitvallás,“ „Mi a nevelés?“ „Mit kell a nevelőknek tanulni?“ „a tanítók nevelésének terve.“ A nyelvezet könnyű és jó.

Írója Salzmann G. Keresztély, kinek a nevét ismerik azok, a kik a neveléstan történelmével foglalkoztak, s a kik nem ismernék,


azok jól teszik, ha a „Paedagogiai Plutarch“ I. kötetéből elolvassák rokonszenves, kedves életét. Született 1744-ben s meghalt 1811-ben. Jelen műve 1806-ban jelent meg s most fordította magyarra Pethes István ki azért elismerést érdemel s nemkülömben a kiadó: Adorján Miklós, az „Iskolai Szemle“ szerkesztője.

Ezek után őszinte tanácsom az, hogy a ki bármi néven nevezendő tanító akar lenni, az addig ne fogjon munkához, a míg ezt a könyvet gondosan át nem tanulmányozta Különösen kérve-kérem a gymnasiumban alkalmazott magántanítókat, hogy szerezzék meg, mert valóban megérdemli.

Tarcsafalvi Jenő.

### Egyleti élet és munkásság.

**A Dávid Ferencz Egylet közgyűlésére** lapunk utolsó oldalán közölt elnöki meghívót ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. Egyleti életünkben a közgyűlés az a mozzanat a melyben mindenik tag résztvehet. Az eszmék tisztázására, a buzgóság, kitartás élesztésére nincsen ennél jobb alkalom. Az uti költség is most már nagyon mérsékelt fog lenni, annyira, hogy nagy akadály e miatt sem lesz.

 **Kéri** az Egyleti titkár a fiók-egyletek t. elnökségét, hogy a f.-egylet évi működéséről a jelentést augusztus 1-sőre sziveskedjenek beküldeni.

**Énekes könyvünk.** Az unitárius templomi énekes könyv, kivált az utóbbi időben, oly nagy kelendőségnek indult, hogy a régi kiadás csaknem teljesen elfogyott s egy új kiadás vált szükségessé. Az E. K. Tanács püspök főt. Ferencz József ur elnöklete alatt Boros György, Iszlai Márton, Nagy Lajos és Péterfi Dénes urak személyében egy bizottságot nevezett ki, az ügy előkészítésére A Dávid Ferencz Egylet választmánya már két éve hogy készíti a kérdést megvitatás alá. A jelen évi közgyűlés, a más helyen közölt elnöki meghívóból kitetszőleg, éppen énekgyűnket fogja tárgyalni, Iszlai Márton kolozsvári énekvezér előadása alapján. A fiók-egyletek közül a székely-kereszturi előtt is már fenforgott. Azt hisszük, hogy jó szolgálatot tennének a fiók-egyletek, ha a f. évi közgyűléseken az énekes könyvvel foglalkoznának, mivel ezzel az új kiadás utja kétségen kívül egyengettetnék előre is.

**Árkos.** T. Szerkesztő ur! S. árkosi ekklésiánknak megható ünnepe volt június 2-án. Akkor tartotta szék-foglaló beszédét Csifó Salamon lelkesz ur. A lesujtó gyász után, mely Kiss Mihály esperes ur halálával érte volt a nevezett ekklésiát, csak most derült fel az öröm sugára a pásztor nélküli nyáj orcáján. „A mi kedves öregünk nem halt volt meg, csak elköltözött; most visszajött ismét hozzánk, más alakban, más névvel, de azzal a lélekkel,“ — örömmel hangoztaták már megérkezése napján.

Beszéde alapjául Apost. cselekedetei 18. r., 9. versét választotta: „Ne félj, hanem szólj és ne hallgass!”

Bevezetésében a messiási reménnyel foglalkozott, melynek közepette lépett fel Jézus. Azután az alapigéből kifolyólag e kérdésre felelt: Mit szóljon, vagy hirdessen egy ker. lelkész? Hirdesse a tiszta ker. szellemet, s ez által valósítsa meg e földön a testvériséget. Hirdesse a haladás eszméjét: a munka, tudomány és vallásban, hogy ezek által a mennyország a földre költözzék. Ez volt beszédének magva. Mint hajdan, husvét ünnepén, Jeruzsálemben felmenni egy igaz izraelita sem mulasztotta el: így vala itt is. A szép és tágas nagy templom alig fogadhatta be a távolból és közletről összegyűlt érdeklődő közönséget. Gyönyörűen kidolgozott, népszerű, átlátszó beszéde, tiszta, csengő hangja a beköszönő lelkésznek a szívek és vesék oszlásáig hatott.

Az árkosi ekklesiának minden tagja vala egyenlő akarattal abban, hogy a pártoskodás fegyverét letéve, meghódított szívét és őszinte szeretetét oda adja ifju lelkészének a templomból való kijövetel után.


—d—m.

**Polgárdiból** Simó János s.-lelkész urtól levelet vettünk, melyből közöljük a következőket: Először is az olvasási kedvet s az olvasó közönséget illetőleg azt írja: „A „Közlöny“ és „Unitárius kis könyvtár„ nagy olvasó közönségnek örvend itt és a vidéken, valláskülömbőség nélkül. Hosszadalmas volna leírni a mostani állapotokat. Csak annyit említek meg, hogy a mióta itt vagyok, az unitáriusok száma a Dunán túl szaporodott mintegy 110 -- 120-al. Vilonyán e hó 2-án megalakítottam Derzsi tiszta ur megbízása következtében a fiók-egyházat. Pünköst másodnapján ott osztottam urvacsorát. Vannak talán 50-en, s néhány kis gyermek. Ezután oda is kell járnom prédikálni. A ref. collega urral jó barátságban látszunk lenni. Összegezve a helyzet minden oldalát, mondhatom igen nehéz! Csakugyan minden percet fel kell használni. Egészségem is már kétszer romlott annyira el, hogy feküdnöm is kellett. Szemem gyengesége az éjszakázást nem engedi, de legtöbb esetben kénytelen vagyok azt is tenni. Istennek hála lelki erőm meg van s csüggedni nem tudok, nem fogok, nem akarok, a mig csak lehet.“

**Az ekklesiákból** sok nevezetes mozzanatot tüntetnek fel az esperesi vizsgáló székek jegyzőkönyvei. Egy néhányat megjegyeztünk s közlünk. Si n f a l v á n a magtár jövedelemből a pap egyik vékás kepeje s a máriás pénz megváltatott. Ez is haladás. — Kom j á t s z e g e n az Emke segítségével szép iskola épült. Örvedetes. (Folytatjuk.)

**T. olvasóinkat** kéri az egyleti pénztárnok, hogy ha hátralékban vannak, fizessék meg tartozásukat.

**A jelen** alkalommal a július és augusztusi számokat egyszerre kapják kézhez t. olvasóink s így hát, ha Isten éltet, szeptember 1-én fogunk újból találkozni a közgyűléssel egyidejűleg.

 **Az egyleti** nyomtatványok elszámolását kéri a titkár.

**Lapunk** múlt évi folyamával s az eddig megjelent számokkal szolgálhatunk új előfizetőknek.

**Köszönet nyilvánítás.** Csizmadia János sz.-fehérvári lakos, ev. ref. vallásu iparos, a polgárdii unitáriás leány-egyház pénztára javára ajándékozott 5 frtot és  $\frac{1}{4}$  akó, a husvétii ünnepekre használandó urvacsorai bort; kenyeret pedig Berki József hitrokonunk ajándékozott Jól esik lelkemnek, hogy Csizmadia urban a keresztényies türelemnek, szeretetnek és nemes jó indulatnak egy példányát; Berki urban pedig egyházunk javán és folytonos haladásán munkáló buzgó hitrokont és jó szívet mutathatok fel. Fogadják nemes adományaikért e helyen is szíves köszönetem kifejezését! Polgárdi, 1889 ápril 29. — A leány-egyház nevében Simó János unitárius s. lelkész.

**Szerkesztői izenetek.** Réger Géza urnak. A beces közleményt kézhez kaptuk, de csak augusztusba adhatjuk, mivel most a régen benn levőket kellett elévännünk. — József Váralja. Most már rendbe jövünk. Engedjen meg.

## Hazánk és a külföld.

Rosz hír A székely-kereszturi algyrnasiumról meglehetősen rossz hírt kell közölnünk. A közoktatási ministerium már 1885-ben megintette az unitárius egyházi főhatóságot, hogy nincs elég tanár, még egyet be kell állítani. Az egyház főhatósága fel irt a ministerhez, de még sem volt más mód, mint az, hogy egy tanárt kellett beállítani évi rendes fizetés mellett. Sem a gymnasium vagyona, sem az Egyház közvagyonja nem tudta fedezni a költséget. A dicső-szent-mártoni zsinaton közadakozást indítottak meg. Az eredmény elég szép volt, de azért a közönséghez is kellett fordulni. Ez is megtörtént. Az eddigi eredmény készpénzben tett adakozásból: 1875 frt 26 kr. Kötelezvényben 1543 frt. Igéretben 1, 2, 5, 10 évi időre: 1604 frt 60 kr. Tehát az összes aláirt pénz volna 5022 frt 86 kr., de ez tekintve azt, hogy a tanár fizetése s szálláspénze évi 830 frt még mindig nagyon csekély, s az adakozás nagyot csappant az utóbbi időben. Mind ez nem valami jó dolog, de az már megdöbentő, hogy midőn még az 5-ik tanszék sincs biztosítva, a 6-ik beállítását s illetőleg az 5-ik osztály beszüntetését sürgeti a közokt. miniszterium. Mit szólnak ehez azok, a kik ez előtt tíz évvel a hatodik osztály beállítását követelték? Mit szólnak azok a szülők, a kik ott taníttatták s taníttatják gyermekeiket? Eltekintve attól, hogy a serdülő korban levő ifjak a szülői gondozás alól nagyrészt elvonatnak, ha már az V-ik osztályba is távolabb eső s nagyobb városba kell hogy küldjék, még a kiadás is megkétszereződik. Ha csupán 5 frttal számítjuk többre a költséget egy hónapra minden szülőnek 50 frttal kell többet fizetni gyermeke neveléséért, p. o. Kolozsvárt. Ki nem adná meg szívesen ezt a pénzt azért, hogy gyermekét ne vigyék el szeme elől. Mi egész évre csak 10 frtra számítjuk a költség többletet s azt állítjuk, hogy ha minden tanítató szülő ennyit adna a tanári fizetésre, az iskola sorsa jobbra fordulna, mivel az 5-ik osztályt átlag minden évben elvégzi 15 tanuló, tehát csak a most ben levő öt osztály növendékeiből 750 frttal gyarapítná a tőkét. Ezután Székely-Keresztur városát vesszük tekintetbe. Már száz esztendeje, hogy ez az iskola, az utóbbi 10—15 évet kivéve, egyetlen kulturális intézete a városnak. Minden felekezeti különbség nélkül használták és pedig szép sikerrel. Csodálkoznánk, ha ez a nemes

város nem tartaná méltónak a megmentésre s nem hisszük, hogy fenntartásához hozzá ne járulna, ha az illő helyről indítványba tétetnék. Ezután a székelly unitárius hiveket tekintjük. Ez az iskola büszkeségök, mert saját kezök munkája. Nem kell megengedni, hogy hanyatlásnak induljon, már pedig az apadás hanyatlás is Régen is azt adták, a mijök volt. Most is csak abból kell hogy adjanak. Jó az aratás. Magtárt kell gyűjteni minden faluban a kereszturi iskolán a k. Adjon kiki a szerint, a mint neki lsten adott. 5, 10, 20, 50 frt értékü össze gyűlhet minden faluban. Ezt pénzzé kell tenni a mikor ára van, s ismét egy szép kis összeggel fog gyarapodni a tőke. A negyedik forrást is megemlitjük. Ez azok jóvoltából várható, a kik ott tanultak. A Székely-Kereszturt végzettek közül ma hivatalban s ennek megfelelő jövedelmes foglalkozásban van több mint 300 egyén. Ha minde-  
nik csak 50 frtot adna s azt lefizetné 1, 2, 5, 10 esztendő alatt pontosan: az iskola megvolna mentve. S végül, hogy mindez valósuljon, arra nézve nagyon sok, fele rész munka a kereszturi tanári kartól és gondnokságtól s a vidéki papoktól függ

Az ámerikai unitáriusok május 27—31 napjain tartották évi rendes közgyűléseket. Eddig hozzánk csak a közgyűlés programja érkezett meg, melyből azonban a közgyűlésről hiv képet teremthetünk magunknak. Vallásosságoknak bizonyítéka, hogy minden nap fél 9 óraker istentisztelet tartatott; melyeken a kitünőbb papok prédikáltak, csütörtökön uri szent vacsorát osztottak; a tárgyak és előadások vallás-erkölcsi növelés ügyiek voltak Az ámerikai unitárius társulat mellett, helyesebben ennek kebelében működő társulatok: 1. „a papok egylete;“ 2. „a nők segélyző egylete;“ 3. „a papok bostoni egylete;“ 4. „az unitárius egyház mértékletességi egylete;“ 5. „a vasárnapi iskolatanítók gyűlése;“ 6. a „nyuítsunk kezét“ czimü és más hasonló clubok. 7. „az ifjak vallásos társulata;“ 8. „a gyermek missio társulat;“ 9. „A felekezeti és gyülekezeti papok egylete Marsachusetts államban;“ 10. „a nő szavazási társulat;“ 11. „az evangeliumi missio társulat;“ 12. „Az erkölcsi növelési egylet;“ 13. „az unitárius vasárnapi iskola-egylet;“ 14. „a szabad vallási egylet;“ 15. „az elöregedett és elesett egyházi szolgák segelyezésére alakult Egylet.“ Több társulat ünnepélyeket rendezett; legkiválóbb lehetet a május 30-án 5 óraker tartott unitárius ünnep. A szívós kitartás bizonyítéka, hogy az öt nap alatt az istentiszteletekkel 31 különböző ülés tartatott, különböző időkben és helyiségekben; ülésekre 65 prédikáció, felolvasás értekezés stb. volt kijelölve; 6 ülésnek nem volt e tekintetben megállított programja. A 65 megnevezett szónok közt 11 nő volt. Egyik ülésben Green Mari kisaszony, ügyvéd, a nő-jogászok szükségéről értekezett.

Nálunk mindez különösnek, sőt talán nevetségesnek is tetszhetik, azonban az ámerikaiak gondolkozásával, gyakorlatával éppen talál; sőt magunk is helyeselhetjük.

Az ámerikai unitárius társulat február 16-án egy bizottságot ne-

vezett ki, hogy egy pár czélra, különösen a templonök építésére előlegező egylet pénztára gyarapítására 100,000 dollárt = 230,000 frtot gyűjtsön s május 23-án 28,181 dollár már össze volt gyűjtve.

Ezek láttára az az óhajtás keletkezik bennünk, hogy első sorban legalább zsinatainkkal mi is ámerikaiason járjunk el.

## Meghívó

### a Dávid Ferencz Egylet 5-ik közgyűlésére

1889. aug. 31-ik napjára.

Isten kegyes jóvoltából most már negyedíkszer jut nekem az a szerencse, hogy a Dávid Ferencz-Egylet t, tagjait közgyűlésre hívjam, s a jelen alkalommal is Kolozsvárra.

A közgyűlés tárgyai közül a rendes évi jelentéseken kívül különösen ki kell emelnem „é n e k - ü g y ü n k” kérdését, melyet Iszlai Márton tagtársunk fog megvitatás tárgyául előterjeszteni. Egyletünk működése óta több oldalról hangzott el egy s más szózat, melyből azt lehetett kivenni, hogy istentiszteletünk hatásosabbá tévése érdekében kívánatos lenne, hogy egyházi énekes könyvünk a vallásos érzület és irodalmi jólét igényeinek megfelelő módosítást nyerje. Éppen a mi feladatunk körébe vág a vallásos élet javításának minden kérdése, s ez iránt általános érdeklődésre jogosan számíthatunk.

Egyletünk szervezetét illetőleg az az igen fontos feladata lesz a közgyűlésnek, hogy a három év leteltével az alapszabályok 6. §. értelmében visszalépő elnökség és választmány helyébe újat válasszon. Lesz még más fontos megbeszélni való is.

Nagy reményem van az iránt, hogy Egyletünk tagjai, most, midőn a vasuti költség oly tetemes mértékben le van szállítva, tekintélyes számmal fognak megjelenni. Erre melegen kéri és el is várja

Dr. Brassai Sámuel,

D. F. Egylet elnöke.

## T A R T A L O M.

Szegények könyörgése. (Költemény.) Jékey Aladár . . .	125	Emlékeimből. IV. Gyöngyösi I.	142
Templomban s templomon kívül		A ki Isten nélkül élt. Deák M.	146
Boros György . . . . .	126	Hangya-könyvecske. Tarcsafalvi	
A bibliáról. Barabás Lajos . . .	132	Jenő . . . . .	150
Koronka Antal. (Arczképpel.) á—	137	Egyleti élet és munkásság . . .	152
Otthon. (Költemény.) Dézsi M.	140	Hazánk és a külföld. . . . .	154
		Meghívó közgyűlésre . . . . .	155

Nyomatott Gámán János örökösseinél Kolozsvártt (Bel-középutcza).